

Ключавыя словы: камерцыя, “камсамольская эканоміка”, дэмакратызацыя.

Summary. The article discusses the economic and commercial activities of the Novopolotsk Komsomol City Committee in 1986-1991. Novopolotsk Committee of the Komsomol during the period of perestroika, in accordance with the All-Union tendencies, approached the organization of new economic forms of activity, legal implementation of the Youth program and the Program of interaction with the Novopolotsk Committee of CPB, democratization of the media and social life. The conclusion about the gradual development of the so-called. “Komsomol economy”, as well as the acquisition of economic experience by the current leadership of the country.

Keywords: commercial, “Komsomol economy”, democratization.

У 2018 годзе Наваполацку, буйному індустрыяльнаму цэнтру Беларусі і аднаму з найбуйнейшых прамысловых комплексаў Еўропы, споўнілася 60 год. За гэты час навапалачанамі былі пабудаваны горадаўтваральныя прадпрыемствы, якія ўвайшлі ў эканамічную сістэму не толькі Беларускай ССР, але і сучаснай Беларусі.

Працоўныя поспехі былі дасягнуты камсамольцамі горада, якія прыехалі сюды на Усесаюзную ўдарную камсамольскую будоўлю. Напрыклад, вытворчае аб'яднанне “Палімір” 17 разоў выходзіла пераможцам ва Усесаюзным спаборніцтве і атрымала Пераходны сцяг ЦК КПСС, Савета Міністраў СССР, УЦСПС і ЦК УЛКСМ [6, л. 10]. Але пасля таго як была абвешчана палітыка “перабудовы” і пачаўся працэс дэмакратызацыі грамадства, роля камсамола ў жыцці моладзі пачынае зніжацца: назіраецца масавы выхад з радыё УЛКСМ, камсамол актыўна крытыкуюць за застарэлыя прынцыпы дзейнасці, за цесную сувязь з партыйнымі органамі, масава адмаўляюцца плаціць камсамольскія ўнёскі. У сувязі з тым што фінансаванне камсамольскіх камітэтаў ішло ў першую чаргу за кошт членскіх унёскаў, абвастраецца праблема існавання саміх камітэтаў. У гэтых умовах, каб захаваць сваю дзейнасць, уплыў на моладзь камсамольскім камітэтам трэба было прыстасоўвацца да зменаў у грамадскім жыцці і шукаць новыя крыніцы фінансавання. Наваполацкі камітэт ЛКСМБ не быў выключэннем.

Актуальнасць даследавання звязана з тым, што, першае, дадзеная тэма ў сучаснай беларускай гістарыяграфіі асветлена недастаткова, а па-другое, з важнасцю вынікаў перабудовы на лакальным узроўні. **Навізна** заключаецца ў тым, што ў навуковы абарот уведзены новыя даныя архіўнага неапублікаванага матэрыялу па дзейнасці Наваполацкага гарадскога камітэта ЛКСМБ у дадзены гістарычны перыяд.

Мэта даследавання: паказаць спробы Наваполацкага гарадскога камітэта ЛКСМБ захаваць свой аўтарытэт сярод моладзі горада і ўмацаваць матэрыяльнае становішча камсамольскай арганізацыі шляхам пошуку новых формаў гаспадарчай дзейнасці, арыентаваных на вырашэнне моладзевых праблем, звязаных з цяжкасцямі пераходу да рынкавай эканомікі і дэмакратычнага грамадства.

Матэрыял і метады. Для даследавання былі выкарыстаны фонды Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці: фонд 9801-П “Новополоцкі горадской камітэт Каммуністычнай партыі Беларусі (Новополоцкі горком КПБ), г. Новополоцк Віцебскай области” [7] і 9709-П “Новополоцкі горадской камітэт Ленінскага Каммуністычнага Саюза Молодэжы Беларусі (Новополоцкі горком ЛКСМБ) і яго первічныя арганізацыі, г. Новополоцк Віцебскай области” [17]. Акрамя гэтага, у даследаванні даецца матэрыял з працы былога галоўнага архітэктара Наваполацка М.М. Шлеймовіча “Новополоцк: год за годом” [18], матэрыялы газеты “Хімік” [14], артыкул аўтара [8].

Метады даследавання – сістэмны, гісторыка-генетычны, ідэаграфічны.

Вынікі і іх абмеркаванне. У 1990–1991 гг. у Наваполацку склаўся напружаная грамадска-палітычная і экалагічная сітуацыя. Пачалося спаборніцтва партыйна-дзяржаўнага апарату – Наваполацкага гаркама КПБ і Наваполацкага гарвыканкама з грамадскімі аб'яднаннямі пры выкананні – і нацыянальна-дэмакратычнага руху, вядомага БНФ. Адну з галоўных роляў адыгрываў экалагічны рух, які актывізаваў грамадскае жыццё [8, с. 96].

Наваполацкі гаркам ЛКСМБ у гэты перыяд праводзіў палітыку, звязаную з пастановамі партыйных і дзяржаўных органаў, якія дапамагалі дзейнасці камсамола [1; 2]. Дзвюма асноўнымі праектамі сталі цэнтры навукова-тэхнічнай творчасці моладзі (НТТМ) і моладзевыя жылыя комплексы (МЖК). Цэнтры НТТМ былі камерцыйнымі прадпрыемствамі, якія карысталіся льготамі – напрыклад, цэнтры былі вызвалены ад

УДК 94(476)

НОВЫЯ ФОРМЫ ГАСПАДАРЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ НАВАПОЛАЦКАГА ГАРКАМА ЛКСМБ У ПЕРЫЯД ПЕРАБУДОВЫ (1986–1991 гг.)

Казлоў А. С.

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт
(г. Наваполацк, Беларусь)

Анотацыя. У артыкуле разглядаецца гаспадарча-камерцыйная дзейнасць Наваполацкага гаркама ЛКСМБ у 1986–1991 гг. Наваполацкі ГК ЛКСМБ у перыяд перабудовы, згодна з агульнасаюзнымі тэндэнцыямі падышоў да арганізацыі новых гаспадарчых форм дзейнасці, заканадаўчаму замацавання праз праграму “Моладзь” і Праграму ўзаемадзейнення з ГК КПБ дэмакратызацыі сродкаў масавай інфармацыі, сацыяльнага жыцця. Зроблена выснова пра паступовае развіццё г.з. “камсамольскай эканомікі”, а таксама пра атрыманне гаспадарчага вопыту сённяшнім кіраўніцтвам краіны.

дадаткаў на вытворчыя даходы, а сыравіна, што была набыта па дзяржаўных цэнах, перапрадавалася. Камітэтам камсамола былі дадзены правы ствараць прадпрыемствы, адкрываць рэквізіты ў банках, фінансаваць свае мерапрыемствы і г.д. Але ў перыяд перабудовы цэнтры НТТМ вялі працэс маніпаляцыі звышпрыбытковых галін эканомікі, а ў 1990-1991 г. ішоў працэс латэнтнай прыватызацыі, вылучэння прадпрыемстваў з ліку камсамольскіх функцыянераў. У гэты перыяд зафіксаваны парушэнні дзеючага савецкага заканадаўства [3]. Таму працэс станаўлення "камсамольскай эканомікі" непасрэдна звязаны з развіццём цэнтраў НТТМ.

Так было і ў Наваполацку. З 1987 г. у горадзе пачаў дзейнічаць цэнтр НТТМ і каардынацыйны савет. Дырэктар У. Кірухін паведамляў пра тое, што арганізацыя працавала на дамоўных пачатках і цэнах паміж заказчыкам і цэнтрам, а таксама паміж цэнтрам і калектывам [18, с. 324]. Таксама развівалася моладзевая культура – па перспектывных планах на 2-е паўгоддзе 1988 г. тут дзейнічала група "Сталкер", калектывы брэйк-данса і цыркавога мастацтва. Было адкрыта моладзевая кафэ на базе кафэ "Ленінградскае" і інш. [9, л. 161].

19 красавіка 1990 г. бюро гаркама ЛКСМБ зацвердзіла Палажэнне аб моладзевым цэнтры [4, л. 3]. Згодна з палажэннем, заснавальнікам і кіраўніком з'яўляўся ГК ЛКСМБ, цэнтр мае права мець рэквізіты ў банках, пячаткі, бланкі і г.д., а памішканні ён арэндаваў ці атрымліваў з балансу савецкіх органаў [10, л. 12]. Акрамя гэтага, цэнтр мог засноўваць кааператывы, прадпрыемствы, творчыя ці навуковыя аб'яднанні і г.п., развіваць адносіны з ужо існуючымі арганізацыямі, асобнымі грамадзянамі, грамадскімі арганізацыямі, кааператывамі ці іншымі дзяржавамі [10, л. 13]. Дзейнасць цэнтра была гаспадарчаразліковай, праца фарміраванню адміністрацыі пры складанні дамоў паміж калектывам і адміністрацыяй, з замацаваннем неабходнай маёмасці за адпаведным падраздзяленнем або фарміраваннем і платай па нарматывах [10, л. 16]. Кіраванне цэнтрам было заснавана на прынцыпе дэмакратычнага цэнтралізму: агульным зборам абіраўся дырэктар і Савет (тэрмінам на 5 гадоў, адкрытым ці тайным галасаваннем) [10, л. 17]. З гаркамам ЛКСМБ адносіны таксама складаліся на аснове дагавораў і замоў, прынцыпаў гаспадарчых і самакіравання [10, л. 18]. Пазней цэнтр актыўна прыняў удзел у пашырэнні дэмакратычных працэсаў. Так, цэнтр арганізаваў у маі 1991 г. гарадскі фестываль рок-музыкі «Рок-кола-91» памяці выканаўцы групы «Сталкер» Аляксандра «Алекса Дзвінскага» Жалдакова. Мэтай мерапрыемства стала прапаганда моладзевай рок-музыкі [11, л. 34].

На тым жа пасяджэнні бюро быў прыняты Статут моладзевага жылога комплексу завода «Вымяральнік» з рэмаркай: адлічэнні ад прыбытку МЖК не ўсталёўваюцца [5, л. 5]. Статут падкрэсліваў таксама і тое, што МЖК з'яўляецца юрыдычнай асобай з рэквізітамі, дамы з'яўляюцца дзяржаўнай маёмасцю, а дзейнасць МЖК рэгулюецца Наваполацкім ГК ЛКСМБ і Наваполацкім гарвыканкам [17, л. 25]. Мэтамі МЖК завода з'яўляліся садзейнічанне ў вырашэнні жыллёвай праблемы, стварэнне ўмоў, якія спрыяюць станаўленню і ўмацаванню маладых сем'яў, замацаванне маладых работнікаў на заводзе, пошук найбольш дасканалых формаў камунальна-бытавога абслугоўвання з мэтай скарачэння выдаткаў сродкаў і часу жыхароў на гаспадарчую дзейнасць і выкарыстання рэсурсаў для гарманічнага развіцця чалавечага патэнцыялу [17, л. 26].

Вышэйшымі ўстановамі кіравання МЖК з'яўляліся:

1. Агульны сход (далей – АС), які абіраў Савет МЖК (СМЖК), прэзідэнта МЖК, рэвізійную і спрачальную камісію (РК і СК). Асноўныя функцыі – зацвярджэнне Статута МЖК, законаў МЖК, разгляд скаргаў членаў МЖК пры немагчымасці разгляду органамі МЖК, заслухоўванне справаздач РК і СМЖК [17, л. 26].

2. Савет МЖК – кіруючы орган паміж АС. Заканадаўча-распарадчы орган, вызначаў функцыі выканаўча-распарадчых органаў МЖК, кантраляваў іх працу, прымаў асноўныя рашэнні. Сцвярджаў гадавыя справаздачы і бюджэт МЖК і інш. Дзейнічаў Савет на працягу 3-х гадоў. Вылучэнне ў Савет адбывалася сходам па 10 чалавек. Кожны член Савета не мог быць больш за два тэрміны запар [17, л. 26].

3. Прэзідэнт МЖК – кіраўнік выканаўчага камітэта МЖК, самастойна прымаў рашэнні па вырашэнні бягучых праблем, распараджаўся фінансамі і нёс адказнасць за іх расходванне, а таксама мог дэлегаваць паўнамоцтвы намеснікам. Абіраўся

прамым галасаваннем на АС тэрмінам на 5 гадоў і не мог быць больш за два тэрміны запар [17, л. 27].

4. Выканкам МЖК – выканаўча-распарадчы орган МЖК [17, л. 27].

5. Рэвізійная і спрачальная камісія МЖК [17, л. 28].

У горадзе было зарэгістравана Наваполацкім гарвыканкам два МЖК – завода «Вымяральнік» і трэста № 16 «Нафтабуд». Найбольшыя поспехі былі пры будаўніцтве МЖК «Вымяральнік» – быў складзены праект комплексу на 400 кватэр, гарвыканкам быў дадзены ўчастак плошчай 2,8 га ў 7-м мікрараёне. За 1990 г. будаўнічымі атрадамі завода было адпрацавана 50 тысяч умоўных рабочых дзён, 35% разлічанага часу [18, с. 343]. Але з-за цяжкай эканамічнай сітуацыі к лету 1992 г. было пабудавана толькі 3 паверхі, а першая будова комплексу была завершана толькі ў 1996 г. [18, с. 382].

2 студзеня 1991 г. гаркамам ЛКСМБ быў зацверджаны Статут газеты «Местное время», а таксама вылучаны ўстаўны фонд – 43 тыс. рублёў. Галоўным рэдактарам быў прызначаны С. Пятроў, галоўным бухгалтарам – З. Мятлюк [15, л. 3]. Газета з'яўлялася органам Наваполацкага гаркама ЛКСМБ, была юрыдычнай асобай, мела рэквізіты і сімваліку [16, л. 7]. Мэта – дэмакратызацыя ўсіх сфер дзейнасці моладзі, інфармаванне насельніцтва рэгіёну аб грамадскім жыцці, свабоднае і незалежнае выказванне сваіх мэтаў і задач грамадскімі арганізацыямі, групамі і асобнымі асобамі, духоўнае адраджэнне нацыі. Перыядычнасць выдання – 1 раз у тыдзень, самастойнае вызначэнне цэн ва ўстаноўленым заканадаўствам парадку [16, л. 8]. Вышэйшы орган кіравання – рэдакцыйны Савет у складзе не менш за тры чалавекі, абавязкова ўваходзіў галоўны рэдактар (па пасадзе). Колькасны склад рэгуляваўся гаркамам [16, л. 11]. Газета праіснавала да мая 1992 г., выйшла 37 нумароў [18, с. 349]. З'яўленне новых формаў СМІ сведчыла пра актывізацыю грамадскіх працэсаў, пашырэнне дэмакратызацыі ў савецкім грамадстве. З'явіўся іншы погляд на тое, што адбывалася ў Саюзе, у тым ліку з крытычнымі адносінамі да ўсёй сістэмы.

Восенню 1990 г. быў складзены праект праграмы «Моладзь» Наваполацкага гаркама ЛКСМБ і Наваполацкага гарадскога савета народных дэпутатаў. Сярод пунктаў – стварэнне моладзевых заводаў па вытворчасці камплектуючых і будаўнічых матэрыялаў, моладзевай кравы з магчымасцю заключэння дамоў з саўгасамі і калгасамі. Акрамя гэтага, будаўніцтва МЖК магло весціся з дапамогай гарадскога бюджэту [14, с. 2].

12 чэрвеня 1991 г. прайшоў IV сумесны Пленум гарадскога камітэта КПБ і гарадскога камітэта ЛКСМБ, на якім першы сакратар гаркама партыі У. Панталёў, акрамя праблем зніжэння колькасці камуністаў, якія працуюць у камсамол, і агульнага скарачэння шэрагаў арганізацыі, падкрэсліў новы статус арганізацыі. На ХХІХ з'ездзе ЛКСМБ у снежні 1990 г. арганізацыя зрабіла пераход ад статусу грамадска-палітычнага саюза камуністычнай скіраванасці да грамадскай арганізацыі сацыялістычнага накірунку, што сведчыла пра тое, што цяпер камсамол не быў рэзервам кадраў у партыю [7, л. 33–34]. Пасля гэтага Пленуму была зацверджана Праграма узаемадзеяння [12, лл. 61–62; 13, лл. 63–65].

Аналізуючы ўсе пералічаныя вышэй факты, можна зрабіць наступныя высновы:

1. Наваполацкі гарадскі камітэт ЛКСМБ падтрымаў новыя формы развіцця арганізацыі – цэнтры НТТМ і МЖК, а таксама сістэму моладзевых цэнтраў для творчага развіцця. Акрамя гэтага, ГК ЛКСМБ прыняў удзел у дэмакратызацыі, развіцці камерцый, а ўжо ў 1991 г. адышоў ад цеснага супрацоўніцтва з КПСС як падведмасная арганізацыя, змяніўшы фармат арганізацыі на грамадскае аб'яднанне моладзі сацыялістычнага накірунку. Пасля гэтага многія камсамольскія функцыянеры сталі прадпрыемствамі.

2. Стварэнне цэнтра НТТМ папярэднічала стварэнню моладзевага цэнтра на ўмовах гаспадарчых. Цэнтр НТТМ па сваёй сутнасці, стаў вялікім кааператывам з правам вылучаць асобныя прадпрыемствы і арганізацыі, творчыя аб'яднанні і г.д.

3. Таксама ў Наваполацку атрымала развіццё іншая ініцыятыва УЛКСМ – моладзевыя жыллыя комплексы, якія былі накіраваны на вырашэнне жыллёвай праблемы, стварэнне спрыяльнага маральнага клімату. Быў дадзены старт рэалізацыі дадзенага праекта.

4. Гарадскі камітэт прыняў удзел у стварэнні новых сродкаў масавай інфармацыі, накіраванай на моладзь і цесна звязаную з дэмакратызацыяй.

5. Актыўны ўдзел камсамольскіх арганізацый у асваенні новых форм гаспадарання стаў своеасаблівай “школай новай эканомікі”, якая ў наступныя гады спрыяла з’яўленню новай генерацыі сучасных кіраўнікоў.

Пры далейшым развіцці тэмы неабходна пашырыць спектр архіўных і статыстычных даных. Праблематыка тэмы, яе недастатковае асвятленне ў гістарыяграфіі падкрэсліваюць неабходнасць далейшых даследаванняў з мэтай прааналізаваць лакальную спецыфіку перабудовы камсамольскіх арганізацый.

Літаратура:

1. Постановление Совета Министров СССР от 04.08.1988 № 956 «О содействии в хозяйственной деятельности ВЛКСМ» [Электронный ресурс] // Информационный портал СССР. – Режим доступа: <http://sssr.regnews.org/doc/xq/sm.htm>. – Дата доступа: 05.01.2019.
2. Постановление Совета Министров СССР, ВЦСПС и ЦК ВЛКСМ от 13.03.1987 №321 «Об образовании Всесоюзного координационного совета научно-технического творчества молодежи и оплате труда членов творческих молодежных коллективов и штатных работников центров научно-технического творчества молодежи» [Электронный ресурс] // Информационный портал СССР. – Режим доступа: <http://sssr.regnews.org/doc/zq/sw.htm>. – Дата доступа: 05.01.2019.
3. «Комсомольская экономика» и генезис бизнес-элиты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://oplib.ru/finansiview/1136603_komsomol_skaya_ekonomika_i_genezis_biznes_elity. – Дата доступа: 05.01.2019.
4. «Об утверждении Положения о молодёжном центре при ГК ЛКСМБ» // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 42. Д. 3. Л. 3.
5. «Об утверждении Устава молодёжного жилого комплекса завода «Измеритель» // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 42. Д. 3. Л. 5.
6. Доклад первого секретаря Новополоцкого ГК ЛКСМБ С.И. Дроздовой на XI городской отчётно-выборной комсомольской конференции // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 38. Д.16. Л. 10-24.
7. Доклад первого секретаря Новополоцкого горкома КПБ В.В. Панталёва «О взаимодействии партийных комитетов с комитетами комсомола, городским Советом народных депутатов, государственными предприятиями и учреждениями по решению социальных, духовных проблем молодежи в современных условиях» на IV совместном Пленуме ГК КПБ и ГК ЛКСМБ // ГАВО. Ф. 9801-П. Оп. 39. Д. 1. Л. 31-46.
8. Козлов, А.С. Особенности политической ситуации в Новополоцке в марте 1990 – августе 1991 г. / А.С. Козлов // XII Машеровские чтения: материалы Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных, Витебск, 19 октября 2018 г. / Витеб. гос. ун-т; редкол.: И.М. Прищепа (гл. ред.) [и др.] – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2018. – С. 95–96.
9. Перспективный план работы городского центра НТТИДМ за 2-е полугодие 1988 года // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 40. Д. 3. Л. 161.
10. Положение о молодёжном центре при ГК ЛКСМБ // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 40. Д. 3. Л. 12-24.
11. Положение о проведении городского фестиваля «Рок-кола-91» в память музыканта группы «Сталкер» Александра «Алекса Дзвінскага» Желдакова // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 43. Д. 2. Л. 34.
12. Постановление IV совместного Пленума ГК КПБ и ГК ЛКСМБ «Об утверждении программы взаимодействия городских партийной и комсомольской организаций» // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 43. Д. 2. Л. 61–62.
13. Программа взаимодействия городских партийной и комсомольской организаций // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 43. Д. 2. Л. 63–65.
14. Проект программы «Молодёжь» // Химик: орган Новополоцкого горкома КП Белоруссии и городского Совета народных депутатов. – 1990. – 22 сент. – С. 2.
15. Решение бюро Новополоцкого горкома ЛКСМБ о создании молодёжной газеты «Местное время // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 43. Д. 2. Л. 3.
16. Устав газеты «Местное время» // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 43. Д. 2. Л. 7-12.
17. Устав молодёжного жилого комплекса завода «Измеритель» // ГАВО. Ф. 9709-П. Оп. 42. Д. 3. Л. 25–33.
18. Шлеймович, М.М. Новополоцк: год за годом: история, архитектура, строительство / М.М. Шлеймович. – Мн.: Беларусь, 2008. – 439 с.